



*Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 9/2 2020 s. 553-571, TÜRKİYE*

*Araştırma Makalesi*

## “OKYANUS ANSİKLOPEDİK SÖZLÜK”ÜN SÖZLÜKBİLİMİN VERİLERİ IŞIĞINDA İNCELENMESİ

**Hatice Dilek ÇAĞ\***

*Geliş Tarihi: Ekim, 2019*

*Kabul Tarihi: Nisan, 2020*

### Öz

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde sözlükbiliminin bir alt dalı olan sözlük inceleme hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde ise “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” sözlükbilimin verileri ışığında değerlendirilmiştir. “Divânu Lugâti’t-Türk” ile başlayan sözlükçülük çalışmalarındaki önemli kilometre taşlarından biri olan ve yayımlandığı 1971 yılında büyük yankı uyandıran “Okyanus Ansiklopedik Sözlük”ün sözlükbilim tarihimizdeki yeri ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmaya konu olan eser, farklı araştırmalarda ele alınan sözlük inceleme ilkelerinden yola çıkılarak genel özellikleri, önemi, türü, dizgi özellikleri, kaynak seçimi, hedef kitlesi, kullanım etiketleri, madde başları, madde içerikleri gibi farklı başlıklar altında hem biçim hem içerik yönünden incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda “Okyanus Ansiklopedik Sözlük”ün yazım ve numaralandırma hataları gibi basımdan kaynaklanan biçimsel hatalar barındırdığı tespit edilmiştir, diğer yandan eserin sözlükbilim ilkelerine uygun olarak hazırlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Sözlükbilim, Okyanus Ansiklopedik Sözlük, Pars Tuğlacı.

### THE INVESTIGATION OF “THE OCEAN ENCYCLOPEDIA DICTONARY” IN THE LIGHT OF LEXICOGRAPHY

#### Abstract

This study consists of two parts. In the first part of the research, information about lexicography which is a sub-branch of lexicography is given. In the second part of the study, “Oceanic Encyclopedic Dictionary” was evaluated in the light of lexicography. One of the important milestones in the lexicography studies, which started with “Divânu Lugâti’t-Türk” and it was tried to reveal the place of the Oceanic Encyclopedic Dictionary in history of lexicography, which had a great impact in 1971 when it was published. The subject of the study is examined in terms of both form and content under different headings such as general characteristics, importance, type, typesetting, source quality, target groups, usage tags, entries and item contents based on the dictionary analysis principles discussed in different researches. As a result of the study, it was found that the Ocean Encyclopedic Dictionary contains visual errors such as spelling and numbering due to printing. On the other hand, it was concluded that the work was prepared in accordance with the principles of lexicography.

**Keywords:** Lexicography, Okyanus Encyclopedic Dictionary, Pars Tuğlacı.

\* Doktora Öğr.; İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, dilekcağ@yandex.com.

## 1. Giriş

Kelime veya kelime gruplarının anlamlarını öğrenmek amacıyla kullandığımız, metni algılama, üretme ve çevirme hususlarında bize yardım eden en önemli başvuru kaynaklarımız olmaya devam eden sözlükler, filolojik ve ansiklopedik olmak üzere ikiye ayrılır. Ansiklopedik sözlükler, genel sözlüklerden daha kapsamlı olarak hazırlanmış hem dil hem genel kültür yönünden okuyucuya başvuru kaynağı olmayı amaçlayan derin bilgi kaynakları olarak tanımlanabilir. İnternetin ortaya çıkması ve yayılmasından önce bilgiye ulaşma ihtiyacı doğrultusunda ansiklopedik sözlükler, günümüzün arama motorlarının işlevlerini üstlenmişlerdir. Bu doğrultuda İbrahim Alaettin Gövsa (1947) “Resimli Yeni Lügat ve Ansiklopedi”, Baki Kurtuluş (1959) “Ansiklopedik Sözlük”, Mustafa Nihat Özön (1967) “Dil ve Genel Kültür Ansiklopedisi”, Safa Kılıç, Hakkı Devrim ve Nezihe Araz (1969) “Meydan Larousse”, Pars Tuğlacı (1971) “Okyanus Ansiklopedik Sözlük”, Ekmel İzdem (1984) “Kuşakları Uzlaştıran Ansiklopedik Sözlük”, Hakkı Devrim (1993- 1994) “Dictionnaire Larousse”, Kemal Demiray (2004) “Türkçe Ansiklopedik Sözlük” gibi sözlükler yazı devriminden sonra hazırlanarak bu ihtiyacı karşılamışlardır (İstanbul Üniversitesi Online Katalog; Milli Kütüphane Online Katalog; Demircan ve Erözden, 1994).

### 1.1. Sözlük İnceleme

Sözlüklere duyduğumuz ihtiyaç sözlükbilimin gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Aksan (2007, s. 69), sözlükbilimini, “bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin sözvarlığını sözlük biçiminde ortaya koymaya yönelik, bu amaçla yöntemler koyarak uygulama yollarını gösteren bir dilbilim dalı” olarak tanımlar. Baskın (2014, s. 450), (Hartmann ve James, 1998, s. 86, Zengin, 2010, s. 227, Jackson, 2002, s. 30)’dan yola çıkarak sözlükbilimi çalışmalarının; sözlük araştırmaları ve sözlük hazırlama olarak birbirinden bağımsız iki ayrı araştırma alanı olduğunu söyler ve sözlük araştırmalarının “sözlükler nasıl yapılandırılmıştır, sözlük türleri nelerdir, sözlüğü kimler, niçin kullanılır?” gibi sorulara cevap aradığını açıklar. Sözlük hazırlama alanının ise sözlükbilimi verilerinden yola çıkılarak sözlüklerin söz varlığını hazırlama, düzenleme ve kullanma işi olduğunu belirtir.

Sözlükbilim; sadece tek tek sözcüklerle ilgilenmez, dillerin sözvarlığını ortaya koyar. Ayrıca sözcüklerin zaman içinde yaşadığı değişimleri göstererek geçmişe ayna tutmaya ve gelecekle bugün arasında bir köprü görevi görmeye çalışır. Sözlüklerin nasıl hazırlanması gerektiğini bilimsel ölçütlerle açıklamaya çalışır. Sözlük incelemeleri, sözlükbilimin bizlere sunduğu verilerin ışığında yürütülür ve Jackson’a göre (2002, s. 30) sözlük eleştirisi, sadece sözlük geliştirme ve iyileştirme çalışmaları açısından değil aynı zamanda, potansiyel kullanıcıları sözlüklerden haberdar ettiği ve onlara çeşitli yorumlar sağladığı için de önemlidir. David Crystal (1987) (Akt. Kocaman 1998, s. 113), bir sözlüğün değerlendirilmesinde yirmi soru sorulabileceğini bu noktaları gözeterik bilimsel, iyi temellendirilmiş bir sözlük seçimine ve hazırlanmasına yaklaşılabilceğini ifade etmektedir. Bunlar:

- 1) Cilt dayanaklılığı,
- 2) Kâğıdın niteliği,
- 3) Madde başlarının açık yazılması,
- 4) Aranılan sözcüklerin bulunması,
- 5) Uluslararası genel sözcükleri kapsamaması,

- 6) Ansiklopedik bilgi içermesi,
- 7) Zor kavramlara ilişkin resim bulunması,
- 8) Tanımların birbirinden açıkça ayrılması ve temelden ikincil anlamlara doğru sıralanması,
- 9) Tanımların anlaşılır olması,
- 10) Örneklendirmelerin gerçekçi ve yapaylıktan uzak olması,
- 11) Kullanım bilgileri içermesi,
- 12) Argo, resmî vb. biçem açıklamaları bulunması,
- 13) Köken bilgisi vermesi,
- 14) Heceleme noktalama vb. konularda bilgi vermesi,
- 15) Söyleyiş açıklamaları bulunması,
- 16) Deyim, atasözü vb. içermesi,
- 17) Eş- zıt anlamlı sözcükleri göstermesi,
- 18) İlişkili sözcükleri çapraz gönderimle nitelemesi,
- 19) Sözcüklerle ilgili dilbilgisi bilgileri sağlaması,
- 20) Yararlı ekleri bulundurmasıdır.

Farklı çalışmalarda sözlük değerlendirirken dikkat edilmesi gereken farklı başlıklar ele alınmıştır. Bergenholtz'dan (2003) yola çıkarak Aslan da (2017a, s. 41) sözlüklerin değerlendirilmesinde üzerinde durulması gereken başlıkları açıklar. Uzmanların sözlük incelemesindeki önerdikleri başlıklar incelendiğinde sözlük hazırlama esnasında her aşamanın ayrıntılı ve bilimsel olarak ele alınması gerektiğini görülmektedir. Sözlüğün biçimsel özelliklerinden başlayarak dil ve imlâ özelliklerine kadar geniş bir yelpazede sözlük incelemelerinin yapıldığı söylenebilir. Bu çalışmada alanyazındaki sözlük incelemeleri hakkındaki teorik bilgilerden ve sözlük incelemelerinden yola çıkılarak oluşturulan şablon doğrultusunda “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” ün sözlükbilimsel incelemesi yapılmıştır (Aslan, 2016; Aslan, 2017a; Baskın, 2012; Çiçek, 2009; Kahraman, 2016; Kartal, 2013; Kocaman, 1998; Kültürel, 2009; Maclaren-Ağbaba, 2007; Meral Türkmenoğlu, 2019; Ölker, 2009; Özcan, 2019; Usta, 2006; Yavuzarslan, 2004).

### **Araştırmanın Amacı**

Bu çalışmada “Okyanus Ansiklopedik Sözlük”ün 1971 basımını bugünün sözlükbilimi verileri ışığında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sözlük incelemede kullanılan ölçütler nelerdir?
2. “Okyanus Ansiklopedik Sözlük”ün sözlükbilimsel incelenmesiyle ulaşılan bulgular nelerdir?

### **1.2.Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı**

Araştırma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Sözlükbilim alanındaki yazılı kaynaklar ve sözlük incelemeleri taranarak edinilen bilgiler ışığında Pars Tuğlacı tarafından

hazırlanan “Okyanus Ansiklopedik Sözlük”ün 1971 yılında Pars Yayınları tarafından basılmış eseri incelenmiştir.

## 2.“Okyanus Ansiklopedik Sözlük”ün SözlükBilim Verileri Işığında İncelemesi

### 2.1. Sözlüğün Genel Özellikleri ve Türk Sözlükçülüğündeki Yeri

“Mütercim Âsım’ın Arapçadan El-Okyânüsü’l-Basîf fî Tercemeti’l-Kâmüsi’l-Muht 1230-1233 (1814-1818) adıyla çevirdiği ve kısaca Okyanus diye bilinen eserinden sonra dilin sözlerini toplayan büyük sözlüklere okyanus adının verildiği görülür. Okyanus “yeryüzünün karalarını her yönden çeviren uçsuz bucaksız dış deniz” demektir ki dilin söz varlığının çokluğunu ve genişliğini daha iyi belirtmek için bu ad verilmiştir.”(Bağdemir, 2013, s. 46- 47).

Nitekim Tuğlacı (1971) da eserinin ön sözünde, sözlüğün kapsadığı geniş kelime hazinesi ve derin bilgi kaynağından dolayı eserine “Okyanus” ismini uygun gördüğünü açıklar. 1971 basımdaki ciltler; 1.cilt (A-Da), 2.cilt (Da-Ha), 3.cilt (Ha-Ke), 4.cilt (Ke-Mü), 5.cilt (Mü-Sa), 6.cilt (Sa-Z) şeklinde tasnif edilmiştir.

Sözlüğün 1. cildinin başlangıcında içindekiler, ön söz, açıklamalar ve kullanma esasları, Türk dilinin yazım ve imla kuralları, sözlükte kullanılan kısaltmalar ve işaretler açıklanmış ve bu bölüme sayfa numaraları verilmemiştir. Sözlükte kullanma esasları verilmesi bir sözlüğün kullanıcılarına kolaylık sağlaması bakımından çok önemlidir. Boz (2015, s.50) sözlükbilimi araştırmalarının temel amacının kullanıcı dostu (odaklı) gelişmiş sözlükler hazırlamak ve/veya hazırlanmasına yardımcı olacak bilgileri sunmak olduğunu belirtir. Aslan’ın (2016, s. 542) da belirttiği gibi sözlük, kullanıcıların ihtiyaçlarını en kısa sürede ve en kolay yoldan giderebilme özelliği göstermelidir. Kullanım kolaylığı sağlaması açısından eserin giriş kısmında verilen açıklamalar ve kılavuz önem arz etmektedir.

Sözlüğün 6.cildinin sonunda ise 36 sayfalık bir ek bulunmaktadır. Ek bölümünde Türkçede Yunan ve Latin asıllı kelimeler gösterilmiş ve bu kelimelerin Türkçeye geçişi açıklanmıştır. Ayrıca Türk erkek ve kadın adları liste halinde gösterilmiştir. Son olarak düzeltmelere yer verilmiştir. Eserde sözlüğün yer aldığı bölüm ise 3099 sayfadan oluşmaktadır.

Okyanus Ansiklopedik Sözlük”ün 1971’de fasikül halinde yayımlanması büyük yankı uyandırmıştır. Dönemin cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Türk Dili Kurumu adına Ömer Asım Aksoy yazara tebrik mektupları yollamış, gazetelerde “dünyanın 6 büyük sözlüğünden biri”, “uluslararası sözcüklerle boy ölçüşecek çaptaki eser”, “Türkçenin öz zenginliği ortaya çıkarma ülküsüyle yazılmış bu eser” gibi tabirlerle bahsi geçmiştir (Ekmekciyan, 2006, s. 92- 93).

Bingöl (2005, s. 205), eser hakkında şu bilgileri verir: “Pars Tuğlacı’nın altı ciltten oluşan “Okyanus” adlı sözlüğü diğer sözlüklerdeki kaynaklardaki sözcükleri tanımları ve örnekleri ile aktaran ve yabancı sözcüklerden terim niteliğindeki sözcükleri de kapsamına alan, 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe sözlüğün bir özelliği de sözcüklerin İngilizce ve Fransızca karşılıklarını vermesidir.” Karayavuz, bu eseri hazırlamak için Pars Tuğlacı’nın Sovyet Rusya ve Amerika’da uzun süreli çalışmalar yaptığını ve on yıllık mesaiden sonra bu dev eseri meydana getirdiğini belirtir. Ayrıca harf sırasına göre ağaç işleri, askerlik, avcılık, balıkçılık, bankacılık, borsa, camcılık, ciltçilik, demiryolu, denizcilik, dişçilik, dokumacılık, eczacılık, eğitim, elektrikçilik, fotoğrafçılık, gazetecilik, hattatlık, hocacılık, heykelcilik, hukuk, iktisat, inşaat, istatistik, kuyumculuk, kütüphanecilik, madencilik, makina, maliye, mimarlık, muhasebe, müzik, ormancılık, oymacılık, radyo, resim, sanayi, sinema, siyaset, spor, telefon,

televizyon, tarım, tıp, ticaret, tiyatro mesleklerini ve anatomi, antropoloji, arkeoloji, astronomi, biyoloji, botanik, coğrafya, dilbilim, elektronik, etnoloji, felsefe, fizik, gramer, matematik, metalürji, meteoroloji, mineraloji, mitoloji, psikoloji, tarih, teknik, zooloji, ilim dallarını kapsayarak bu alanlarda geniş bilgiler verdiğini aktarır (Akt. Ekmekciyan, 2006, s. 94- 95). Kabaklı; eser hakkında, halk dilimizde olduğu kadar ilmi, edebî, meslekî kitaplarımızda da bugün kullanılmakta olan bütün kelime, terim ve deyimleri içine almasının sözlüğü değerli kıldığını ayrıca 180 bin kadar kelimeyi açıklayacak olan sözlüğün aynı zamanda bu kelimelerin İngilizce, Fransızca, Latince ve Osmanlıca karşılıklarını vererek ilimde ve pratikte mühim bir ihtiyacı karşıladığını belirtir (Akt. Ekmekciyan, 2006, s. 96). Görüldüğü gibi “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” ilim, teknik, meslek jargonları, deyimler, atasözleri, halk söyleyişleri, Türkçe sözcüklerin yabancı dildeki karşılıkları, çizim ve şekilleri ihtiva etmesiyle yayımlandığı dönemde araştırmacıların bilgiye ulaşmasını kolaylaştırarak ses getirmeyi başarmıştır.

## 2.2. Sözlüğün Türü

Bilgi birikimimiz arttıkça ve ihtiyaçlarımız şekillendikçe sözlük türleri de zaman içerisinde farklılık göstermiştir. Sözlük türlerini uzmanlar farklı şekillerde tasnif etmişlerdir. Usta (2006, s. 227) ve Akın (2017, s. 185) sözlüklerin genel olarak ansiklopedik ve filolojik olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtir. Bergenholtz ve Kaufmann (1997, s. 96) ise filolojik sözlüklerin sadece dilin doğru kullanılması ve anlaşılması için gerekli dilsel ifadeleri sunduğunu, ansiklopedilerin ise bir konunun ya da kavramın anlaşılması için gerektiği kadarıyla dil hakkında bilgi verdiğini açıklar. Ansiklopedik sözlüklerin de her ikisini yapmayı hedef alan sözlükler olduğunu belirtir. “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” de hem dilsel ifadeleri içermesi hem de bir konunun ya da kavramın anlaşılması için gerekli bilgileri sunması itibarıyla ansiklopedik sözlük kapsamında değerlendirilmelidir.

Aksan (2007, s. 75-76), sözlükleri üç grupta toplayarak bir ya da birden çok dilin söz varlığının işlendiği sözlükler, alfabetik sıranın esas alındığı sözlükler ve ele alınan kavramın niteliğine göre sözlükler olarak tasnif eder. Atkins ve Rundell (2008, s. 24-25) farklı bir tasnife gitmişler, kullanıcıların dilini ve becerilerini, sözlüğün boyutunu, sözlüğün ortamını, sözlüğün kullanılma amacını da tasniflerinde yer vermişlerdir (Akt. Bekdaş 2017, s. 55; Aslan 2017b, s. 42). Bu tasniflere göre “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” abecesel şekilde kelimedenden anlama doğru sıralanmış, ortamına göre basılı, boyutuna göre ise standarttır. Hepsi aynı dili kullanan kullanıcılar için hazırlanmış tek dilli bir sözlüktür fakat terimlerin veya bazı kavramların yabancı karşılığını öğrenmek isteyenler içinde bir kaynak olabilecek biçimde düzenlenmiştir. Kullanıcıların becerilerine göre ise okuryazar yetişkinler için hazırlanan bir sözlüktür ve hedef kitle kod çözme amacıyla sözlüğü kullanır.

## 2.3. Sözlüğün Dizgi Özellikleri ve Kaynakları

Eser, iplik dikişle siyah cilt ile ciltlenmiştir. Eserin cildi bu bağlamda dayanıklı olarak değerlendirilebilir. “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” 60 gram saman kâğıdına basılmıştır. Saman kâğıdın kullanılması dayanıklılığı azaltan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca saman kâğıt kullanılması kâğıdın arka tarafının kolayca görülmesine sebep olarak okumayı zorlaştırmaktadır. Diğer yandan kâğıt seçimiyle sözlüğün daha hafif olması sağlanarak kolay taşınır bir sözlük oluşturulmuştur. Eserde aranan sözcüklerin kolay olarak bulunması için alfabetik sıra esas alınmıştır. Madde başları arasında yeteri kadar boşluk bırakılmaması aranan kelimeyi bulmayı zorlaştırmaktadır. Çok kapsamlı bir sözlük olduğu için yerden tasarruf

edilmeye çalışılmış ve her sayfada üç sütun kullanılmıştır. Dizgi sağa ve sola hizalı şekilde ayarlanmıştır. Eserin mizanpaj açısından düzenli olduğunu söylemek mümkündür. “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” te madde başı kelimeler, 6 punto küçük harflerle siyah olarak gösterilmiştir. Madde başı kelimelerden özel isim olanlar büyük harf ile gösterilmiştir. Sözlüğün genelinde şerifsiz (tırnaksız) bir font kullanılmıştır.

Yazar, sözlüğü hazırlarken 85 farklı kaynaktan yararlanmışır. Bu kaynaklar ağırlıklı olarak genel, ansiklopedik, terim, derleme ve tarama sözlüklerinden oluşur. Ayrıca sözlüğün hazırlanma sürecinde Prof. Dr. Hasan Eren ve Prof. Dr. Sevinç Karol’un danışman olarak yer aldıklarını yazar sözlüğün ön sözünde belirtmiştir.

#### 2.4. Sözlüğün Hedef Kitlesi

Sözlüğün hazırlanış amacını belirleyerek bu bağlamda hedef kitleye uygun hazırlanması sözlükbilimdeki önemli esaslardandır (Usta, 2006, s. 226, Kocaman, 1998, s. 112). Pars Tuğlacı (1971) eserinin ön sözünde sözlüğü hazırlama amacını ve hedef kitlesinin okuryazar aydınlar olduğunu şöyle açıklar:

Bilindiği gibi, bilimde köklü amaç, düşünün insanın yalnız düşüncelerini kendisine saklaması değil, en iyi ve en yararlı şekilde çevresine yaymasıdır. Düşünce “ kelime” ile anlatıldığına göre, bu amacı en istenen ölçüde başarabilme yetkisine ancak söz hazinesi zengin olan insan sahiptir. Tıpkı uluslar gibi, aynı bilim dalında çalışanların da birbirleriyle kolayca anlaşmalarını sağlayacak özel meslek dilleri vardır. İşte bilimde kuvvetli uzman, bu meslek dillerini de en doğru ve en geniş ölçüde bilen ve bu suretle düşüncelerini en uygun ve tam yerinde açıklayan insandır. Bu amaca çeşitli yollarla varılır. Bu çarelerin en önemlilerinden biri şüphesiz ki dikkatli ve amaçlı hazırlanmış sözlüklerdir. Bunca engel ve olanaksızlıklara rağmen aranılan nitelikte bir Türkçe sözlüğü meydana getirip Türk aydınına armağan edebilmekle duyduğumuz kıvanç gerçekten sonsuzdur.

#### 2.5. Uluslararası Genel Kelimeler

“Okyanus Ansiklopedik Sözlük” uluslararası kabul gören genel kelimeleri kapsamaktadır. Ülkü (1991, s. 84), uluslararası kelimeyi çok sayıda dilde hemen hemen aynı biçimde anlamda var olan kelimeler olarak tanımlar. O hâlde uluslararası kabul gören genel kelimeler dile girmiş her yabancı sözcük için geçerli değildir. Sözlüğün hazırlanmasında yazarın karşılaştığı güçlüklerden biri de Türkçeye girmiş yabancı kelimelerdir. Tuğlacı (1971), sözlüğün ön sözünde Türkçeyi sadeleştirme akımının etkisiyle Arapça ve Farsça sözcüklere Türkçe karşılıklar bulma arayışında bazı kelimeler için birlik olmamasından yakınmış ve bütün bu aksaklıkları giderecek yetkili bir akademinin kurulmamış olmasından bahsetmiştir. Bu nedenle sözlüğün hazırlanmasında yaşayan Türkçenin temel alındığını; bugün artık kullanılmayan Osmanlıca sözcüklere fazlaca yer vermeyip Batı literatüründe rastlanan ve uluslararası nitelik taşıyan on binlerce teknik, bilimsel kelime ve terimin Türkçenin yapı imlâsına uygun olarak sözlüğe alındığını açıklamıştır.

#### Örnek

*metre/ met: re/, i. Fr. Metre < Lat. metrum, Yun. metron, ölçü. metrol. 1. Temel uzunluk ölçüsü birimi (sembolü: m); kripton 86 atomunun 2p10 5d5 seviyeleri arasındaki geçişine tekabül eden ışımının boşluktaki dalga boyunun 1.650.763.73 katına eşittir. (Ekim 1960'ta Paris'te toplanan, 11. Ağırlıklar ve Ölçüler Genel Konferansının Kararı)*

## 2.6. Argo Sözcükler

Argo, farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dildeki kelimelere özel anlamlar vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş unsurlarından ve yabancı kökenli kelimelerden ve bunların farklı şekillerinden de yararlanmak suretiyle oluşturdukları herkesçe anlaşılmayan kelime ve deyimlerden oluşan, gereğinde mecazlı ve kinayeli anlamlara da yer veren özel dil veya söz dağarcığıdır (Arslan, 2015, s. 197).

Hulki Aktunç (2008, s. 19)'un tanımıyla argo yaratıcılıktır. Halkın yaratıcılığıyla gelişen argo sözcükler, dillerin kültürel zenginliğidir. Sözlüklerin folklorik değerleri yansıtılmaları gerekir. “Okyanus Ansiklopedik Sözlük”ün en belirgin özelliği bünyesinde çok sayıda argo sözcüğü bulundurmasıdır. Bu bağlamda eserin aynı zamanda Türk dilinin kültürel zenginliğini yansıttığını söyleyebiliriz. Eserde bazı argo sözcükler madde başı olarak alınmış, bazılarıysa madde içerinde gösterilmiştir.

### Örnek

**abeci**, s. **arg.** *Aptal; sersem denecek kadar saf olan (kimse), budala, bön, ahmak, şaşkın: Buraya bak abeci! [İng. Fool, simpleton, idiot; Fr. Sot, niasis, - aise].Eşanl. Aval, bangoboz, cacıklık, dilgoz, düdük makarnası, gebeş, gebeşâki, hafız, balalım, hırbo, hırt, hışır, hıyar, kanser ilacı, kaşkaval, kereste, korodyo, mayın, pangodoz, pilâki, saloz, terayağı, yanbolu, **Karş.** akıllı, zeki, kurnaz, anasının gözü, çakal, it oğlu it, hin oğlu hin.*

**kart. vizit**, - ti, b.i. *Fr. carte de visite. Üstünde bir kimsenin adı yazılı olan dikdörtgen şeklinde ince karton: Dünyanın israfını yaparlar da kendilerine bir kartvizit bastırmazlar. [İng. Callincard, visitingcard] ~ bırakmak, arg. Kusmak, kayetmek: Hangi kerata buraya kartvizit bırakmış. [Tovomit, tothrowup; Fr. Vomir. rendre.*

## 2.7. Kullanım Etiketi

Burkhanov'a (1998, s. 256) göre kullanım etiketi terimi sözcüğün kullanımıyla ilgili bilgiyi sunmayı amaçlayan sözlükbilimsel bir göstergedir. Sözcüklerin zamana, yere ya da iletişim şartlarına göre kullanım sınırlılıklarının etkilenmesi, verilen dilin yapısı ve dili konuşan toplumun gelenekleri kullanım etiketinin içeriğini oluşturabilir (Akt. Aslan, 2015, s. 127). Kamacı Gencer (2018, s.235) etiket sınıflandırmalarının farklı araştırmacılara göre değişiklik gösterdiğini belirtir ve Janssen, Jansen ve Verkuly (2003) ve Kilgarriff (2013)'den yola çıkarak kullanım etiketlerini grup ( dilbilgisi, bölgesel, alan, zaman) ve kılavuz etiketleri olarak sınıflandırır. Bu sınıflandırmaya göre “Okyanus Ansiklopedik Sözlük”te dilbilgisi, bölgesel, alan, zaman gibi grup etiketlerinin yanında kılavuz etiketlerine de yer verildiği söylenebilir.

### Örnek

**gururî / gurûrî**, s. 1. *esk.* Gururla ilgili. 2. **muz.** Türk musikisinin, bugüne örneği ulaşmamış en eski makamlarından biri.

**kan**, i. *esk.* T. 1. **anat. ve zool.** Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak doku hücrelerinde özümleme ve yardımlama görevlerini sağlayan kırmızı renkli sıvı olup, plazma ve yuvarlardan meydana gelir. [Osm. Dem, hun; İng. Blood; Fr. Sang]

Pars Tuğlacı; eserinde kullanım etiketlerini belirtmekle kalmamış, her sözcük için kullanım yerlerini ayrıntılı olarak göstermiştir. Böylece madde içerikleri zengin hale getirilmiştir. Aşağıdaki tabloda çocuk madde başının alan etiketleri görülebilir. Yazar; çocuk madde başıyla ilgili temel anlamı verdikten sonra kelimenin hukuk, tıp, psikoloji, eğitim ve edebiyat gibi alanlardaki terimlerini ve kavramlarını açıklamış, arkasından deyim ve argo anlamlarına yer vermiştir.

Tablo 1: Çocuk maddesi kullanım etiketleri

<b>Psikoloji</b>	<b>Eğitim</b>	<b>Tıp</b>	
Çocuksu konuşma	Çocuk bakımı	Çocuk aldırma	
Çocukta adalet duygusu	Çocuk bakımı yurtları	Çocuk dispanseri	
Çocukta cinsel duyguların seçilme dönemi	Çocuk kampları	Çocuk felci	
Çocukta cinsiyet özlemi	Çocuk kütüphanesi	Çocuk hekimliği	
Çocukta çağırışım		Çocuk psikiyatrisi	
Çocukta din duygusu			
Çocukta duygudaşlık			
Çocukta duygusal hayat			
Çocukta hareket ilkesi			
Çocukta hayal etme			
Çocukta kıskançlık			
Çocukta merak			
Çocukta onur duygusu			
Çocukta öfke			
Çocukta sosyal gelişme			
Çocukta yalancılık			
Çocukta zaman kavramı			
Suçlu çocuklar			
Çocukbilimi			
Çocuk çeteleri			
Çocuk mazohizmi			
Çocuk psikolojisi			
<b>Edebiyat- Dil- Gramer</b>	<b>Hukuk</b>	<b>Deyim</b>	<b>Argo</b>
Çocuk dili	Çocuğun nesebini gizleme	Sokak çocuğu	Cumartesi çocuğu
Çocuk edebiyatı	Çocuğun anne ve babadan birine bırakılması	Çocuk aklı	Muhallebi çocuğu
Çocuk klasikleri	Çocukların terki	Çocuk dünyaya getirmek	Günah (Aşk) çocuğu
	Çocukları çalıştırma yasağı	Çocuk düşürmek	
	Çocuk düşürme	Çocuk istemek	



Çocuk hukuku	Çocuk işi
Çocuk mahkemeleri	Çocuk olmak
Çocuk malları	Çocuk oyuncuğu
Çocuk suçluluğu	Çocuk oyuncuğu haline getirmek
	Çocuk peydahlamak
	Çocuk saflığı
	Çocuk yapmak

(Tuğlacı, 1971, s. 479-481)

## 2.8. Madde Başları

İlhan (2009, s. 536), sözlük hazırlanmasında uyulması gereken temel ilkelerden birinin madde başlarının düzenlenmesinin doğru ve düzenli bir tarzda yapılması gerektiğini belirtir. Madde başı olacak öğelerin ev, güneş, ben, çam, su gibi değişik nitelikteki bağımsız biçimbirimler olduğunu açıklar. Aksan (2007, s. 84); madde başı olacak bağımsız biçimbirimlerin dilde kesinleşmiş yazım biçimlerine uygun olarak, vurgu özellikleri, sözcük türleri, açısından dildeki yerleri (ad, eylem, ünlem gibi) gösterilerek sözlükte yer alacağını söyler ve özel adlar, eylemlerin çekimli biçimleri (alsaydı, oturmuşmuş gibi) söz varlığını katmamak gerektiğini ekler. Aksan ve İlhan'ın da belirttiği gibi hangi kelime veya kelime grubunun madde başı olacağına karar vermek sözlük hazırlanırken dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Maclaren-Ağbaba, (2007, s. 204) madde başında bulunması gereken belli başlı ana unsurları şöyle açıklar:

- 1) Sözcüklerin tanımları
- 2) Okunuşları
- 3) Yazılışları
- 4) Vurguları
- 5) Hangi dilden oldukları
- 6) Dilbilgisel ulamları gösterilir
- 7) Örnek tümceler
- 8) Eşanlam ve karşıt anlam
- 9) Çapraz göndermeler
- 10) Çizim ve resimler

Eserde, söylenişleri bir olup anlamca ayrı olan kelimeler ayrı maddeler olarak 1 2 3 şeklinde belirtilmiştir.

### Örnek

*yaş<sup>1</sup>, esk. T. 1. Doğuştan beri geçen zaman miktarı olup yıl birimi ile ölçülür: Yirmi yaşındayım.*

*yaş<sup>2</sup> esk. T. 1. Az ıslak, çokça nemli: Yerler yaş. Çamaşırlar yaş.*

Yazar, yapım eki alarak yeni bir sözcük türü oluşturmuş kelimeleri ayrı bir madde başı olarak değerlendirmiştir.

### Örnek

**akşam**, *i. Osm.* < *Fars. hşam. 1. Gündüzün son ve gecenin ilk saatleri: Bu iş akşama kalmadır. Akşamdan beri yağmur yağıyor.*

**akşamcı**, *s. ve i. 1. İşini akşamdan veya akşamları yapan kimse. [İng. Worker on a nightshift]. akşamcılık, ğı, i. Her akşam içki içmeyi alışkanlık haline getirmiş olan (kimse). [İng. Habitual drinker, one who drinks every evening; Fr. Pochardise]*

**akşamlamak**, *nsz. f. 1. Gününü bir yerde veya işte bir işte geçirip akşamı bulmak: Ben sana çabuk dön dedim, sen ise orada akşamladın.*

Özcan (2019, s.205), dilin türetim özellikleri sonucunda olası sözcükler türetmenin mümkün olduğunu ve bu olası sözcükler belli bir ihtiyaç doğrultusunda anlık oluşumlara dönüşebileceğini belirtir ve anlık oluşumları sözlüğe dâhil etmenin sadece sözlüğün madde sayısının özensizce artışına neden olacağını açıklar. Özcan (2019, s.7), anlık oluşumu genellikle bağlamla sınırlanmış yeni ya da daha önce o ana dek var olmayan obje(ler)e veya duruma konuşucunun belirli bir göndergeyle atıfta bulunarak kendiliğinden oluşturma süreci olarak tanımlar ve bu tür sözcüklere de anlık oluşumsal sözcük (nonceword) adı verildiğini ekler. Bu veriler ışığında “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” incelendiğinde anlık oluşumsal sözcüklerin madde başı olarak kabul edilerek sözlüğe dâhil edildiği görülmektedir.

### Örnek

**nezaketsizlik**, *ğı, i. Kibar ve nazik olmama hâli, kabalık.*

**oluksu**, *s. Oluğa benzeyen, oluğu andıran.*

İkilemeler madde başı olarak alınmıştır.

### Örnek

**akşam akşam**, *z. Akşamın bastırıldığı şu sıkışık saatte*

**çeşit çeşit**, *s. Çok çeşitli olan: Çeşit çeşit insanlar. [İng. Assorted; Fr. De diversessortes]*

Sözlükte kimya, fizik ve matematikteki semboller madde başı olarak kabul edilmiştir.

### Örnek

**Ce. kim.** *Seryum elementinin sembolü. [İng. Symbol of cerium; Fr. Symbole chimiqueducérium].*

**mg.mat.** *Miligram'ın sembolü. [İng. Symbol of miligram; Fr. Symbole du miligramme].*

Bağımlı biçimbirimler ansiklopedik bilgi verme amacıyla madde başı olarak değerlendirilmiştir.

### Örnek

**mi, mi, mu, mü, ek. 1.** *Sonuna getirildiği cümle veya kelimeye sesin vurgusuna göre, soru, şaşma veya inkâr anlamı katar: Bu kapı açılır mı? 2. Soru biçiminde rica veya kapalı buyruk cümleleri yapar: Kaleminizi verir misiniz? 3. Olumsuz soru hâlinde*

*hikâye cümleleri meydana getirip: Dönüp bir de bana bakmaz mı? 4. Anlamı daha da güçlendirir: Çirkin mi çirkin. 5. Görülen (di'li) geçmiş zamanlı bir cümle ile başka bir cümle arasında getirildiği zaman, ilk cümleye şart ve sebep, ikincisine de sonuç niteliği verir: Bekledin mi gelir.*

Şehirler, ülkeler, kişiler madde başı olarak kabul edilmiştir.

### Örnek

**Paris**, öz.i. Fransa'nın Seine nehri kıyısındaki başkenti. [İng. Paris, Fr. Paris].

**İspanya** / İspan:ya/, öz.i. sp. Espana. Coğr. Güney Avrupa'da monarşiyle yönetilen devlet, Portekiz ile birlikte İberik yarımadasını meydana getirir. Kuzeyde Atlas Okyanusu ve Pireneler, doğuda ve güneydoğuda Akdeniz, güneybatıda Atlas Okyanusu ile sınırlıdır. Yüzölçümü 503 060 km<sup>2</sup>, başkenti Madrid'tir. [İng. Spain; Fr. Espagne].

**Behçet, Hulusi**, öz.i. (1889- 1948). Deri hastalıkları ve frengi uzmanı. Çoğu yabancı dilde olmak üzere 100'ü aşan bilimsel inceleme ve kitap yayınlamıştır.

Yöresel ağızlarda kullanılan kelimeler de madde başı olmuştur.

### Örnek

**bıldır** /bil:dır/z. ve s. <bir yıldır. **h.d.** Geçen yıl, bir yıl önce: Bıldır diktiğim fidan bu yıl çiçek açtı. [İng. Last year]

**cıbarlamak(-i)**, f. **mah.** Dokunmakta olan halı veya bezin kenarını cıbarla geriye almak. (**Bor, Niğde**).

**kaşan**, i. esk. T. **h.d.** 1. Binek veya hizmet hayvanlarının durup işemesi. [İng. Utine of horse, donkey etc.].

### 2.8.1. Tanımlar

Tanım (Alm. Definition; Fr. definition, İng. definition), bir sözcüğün, bir terimin içeriğini açıklayan anlatımdır. Sözlüklerdeki tanımlar, genellikle açılımlara büyük yer verirken; incelenen birimlerin ayırıcı anlam özelliklerine, kaplam ve işlemlerine değinirler, eşanlı ve karşıt anlamlı sözcüklere de sık sık başvururlar (Vardar, 2002, s. 190).

Ağbaba-Maclaren (2007, s. 29-31)'in Zgusta ve Lauren (1989, s. 120)'den aktardığına göre sözlükte tanımlamalar yaparken bazı ölçütlere dikkat etmek gerekir. Tanımlanması gereken birimin tanımın içinde olmaması, tanım içinde kullanılan sözcüğün sözlükte tanımlanmış olması, tanımın kısa ve yalın olması gibi unsurlar tanımlama yaparken yazarın dikkat etmesi gereken ölçütlerdendir.

### Örnek

**turnike**, i. Fr. tourniquet. 1. Geçenleri sayacak düzeni olan veya teker teker geçmeyi sağlayan döner dolaplı geçit. [İng. ve Fr. Tourniquet]. Eşanl. çevir-geç; 2. cerr.

**Toyakaya benzeyen alet.** (Acil durumlarda bir uzvun büyük atardamarını sıkarak kanamayı durdurmaya yarar).

Tanımlar yazılırken dikkat edilmesi gereken diğer bir husus hangi tanımın birinci sırada yazılacağıdır. Böler (2006, s. 107), anlamlar sıralanırken kullanım sıklığına dikkat edilmesi gerektiğini belirtir. Yukarıdaki tanımda kelimenin cerrahi terim anlamı ikinci sıraya koyularak sözlükbilim ilkelerine uyulduğu görülmektedir. Turnike kelimesinin tanımı incelendiğinde

“toyaka” kelimesinin günlük dilde okurun sıkça karşısına çıkmayacak bir kelime olduğu görülmekte bu nedenle sözcüğün tanımlanmasının gerekliliği anlaşılmaktadır. Sözlük incelendiğinde toyaka kelimesinin tanımının yapıldığı görülmektedir.

### Örnek

*toyoka*, i. h.d. İki kat bağlanmış bir ipi büke büke germek için, çevrilmek üzere, araya geçirilen tahta parçası. [İng. Stoutstick, cudgel]

Gökter Gençer (2018, s. 50), sözlük madde başında yer alacak bilgilerin sözlüğün türüne göre değişebileceğini belirtir. Ansiklopedik bir sözlükte de sözlüğün türü gereği tanımların daha kapsamlı ve bilgilendirici olması kaçınılmazdır. Eser incelendiğinde tanımların sözlük türüne uygun olarak yapıldığı belirtilebilir.

### 2.8.2. Madde Başlarının Okunuş Yazılış ve Vurgu Özellikleri

Sözlükte uzun okunan heceler [-] işaretiyle gösterilmiştir. Uzun heceli a, u, i harfler // bar içinde belirtilmiştir.

### Örnek

*malî /mâli/*, s. Osm. < Ar. I. Mal ile ilgili, malca: Malî durumu düzeltildi.

*suret*, ti /*suret*/, i.ç. suver: i. Osm. < Ar. I. Görünüş, biçim, şekil: İnsan suretinde bir ağaç.

Sözlükte ince okunması gereken – l harfi [ ‘ ] işaretiyle gösterilmiştir. İmlâsından ince veya kalın okunacağı belli olmayan – k ile – l sesleri (k= kalın), (l'=ince) şeklinde belirtilmiştir. Vurgulu heceler [ : ] işaretiyle gösterilmiştir. (*bilan:ço*, *kukule:te*, *fıyas: ko*)

### Örnek

*kilo- /ki:lo/*, önek, (l ince okunur). Fr. < Yun. khiloi, bin. 1. Önüne yerleştirildiği birimi binle çarpan önek. (Sembölü k.) Kilometre, kilogram.

*hak, kki (k'lar ince okunur)* , i. Osm < Ar. Hakk. Esk. I. Maden, ağaç veya taş üzerine elle yazı veya şekil oyma: Mühür hakkı, Mezar taşına kitabe hakkettirmek

### 2.8.3. Madde Başlarının Etimolojik Özellikleri

Yabancı kökenli kelimelerin hangi dilden Türkçeye geldiği orijinal halleriyle gösterilmiş, ayrıca kelimenin asıl kökeni hakkında bilgi verilmiştir. Eski Türkçeden gelen sözcükler belirtilmiş ve Türkçeye yeni girmiş kelimeler [\*] işaretiyle vurgulanmıştır. Kelimenin sonradan aldığı şekli vurgulamak için [ > ] işareti kullanılmıştır.

### Örnek

*vişne /viş:ne/*, i . Bulg. *fişna*<İsl. I. İki çenekliler (Dicotyledoneae) sınıfının Gülgiller (Rosacea) familyasından nisan- mayıs ayları arasında beyaz renkli çiçekler açan 2-9 m boyunda bir meyve ağacı.

*demir*, i. est. T. <temür>*temir* I. kim. Fe sembolü ile bilinen, A.n. 26, A.a. 55, 85 olan kimya elementi.

*gezi\**, i. < gezmek. I. Ülkeler veya iller arasında yapılan uzun yolculuk.

*dağılım\**, *çağrışım\**, *bağdaşım\**, *başat\**

Kökenleri özel adlara dayandırılan kelimeler de sözlükte belirtilmiştir.

**Örnek**

*çörçil, i. (Eski İngiliz başbakanlarından W. Churchill'in adından) Küt burunlu ve kısa konçlu, altı lastik, asker postalı.*

*iskambil, - li. Yun. (Fransız Briscambille'in adından). 1. Bir yüzlerinde rakamlar, resimler ve çeşitli oyunlar oynamaya yarayan 52 ince karttan ibaret deste. [İng. Playingcards; Fr. Cartes, cartes a jouer]. 2. Bu kartlardan her biri. [İng. Card game; Fr. Jeu de cartes].*

**2.8.4. Madde Başlarında Ses Olayları**

Eserde ses düşmesine uğrayan sözcükler madde başlarında belirtilmiştir.

**Örnek**

*akıl, klı/akit, kti/omuz, mzu/oğul, ğlu/vakit, kti*

Sert ünsüzle sona eren kelimelerde ünlü ile başlayan bir ek alma durumlarında yumuşamaya uğrayanlar gösterilmiştir.

**Örnek**

*kâğıt, dı/şurup, bu/mezhep, bi/toprak, ğı/ayaklık, ğı*

Ünlü harfle başlayan bir ek alınca Arapça orijinaline geri dönerek ikiz ünsüz olan kelimeler madde başlarında gösterilmiştir.

**Örnek**

*his, ssi/Rab, bbi/sır, rrı/hak, kkt/zan, nni*

**2.8.5. Örnek Cümleler**

Sözlükte her madde için düzenli olarak uygulanamamakla beraber, örnek cümleler veya anlamayı kolaylaştırmak için örnek ifadeler verilmiştir.

**Örnek**

*atış, i, < atmak, 1. Atma tarzı: Adım atışını beğendim.*

*diken, i. esk. T. tiken 1. Kimi bitkilerin dal, yaprak, meyva kabuğu kısımlarında ve kimi hayvanların derisinde bulunan sert ucu, sivri ve batıcı çıkantılardan her biri: Gül dikeni, kirpinin dikenleri.*

*ileri.gelen, b.i. 1. Bir topluluk içinde önemli yeri olan, sayılan, sözü dinlenen kimse: İlk işi evvala şehrin ilerigelenlerini hükümete çağırıp onlarla konuşmak oldu.*

**2.8.6 Eşanlamlılar ve Karşıt Anlamlılar**

Sözcükte kelimelerin eş ve karşıt anlamlıları belirtilmiştir. Ayrıca yakın anlamlı olan kelimeler de tanımlarda yer almıştır.

**Örnek**

*acelecilik: sabırlılık, yavaşlık, ağırlık (zıt anlam); evcenlik, sabırsızlık, telaş, çabukluk, tezlik (yakın anlam)*

*heyecan: coşkunluk, teheyüç (eş anlam); durgunluk, dinme, sükûn, sakinlik, sükûnet (zıt anlam)*

### 2.8.7. Çizim ve Resimler

Eserin en önemli özelliği; zor kavramları açıklamak için ayrıntılı ve açıklayıcı resimler, grafikler ve tablolar kullanmasıdır. Eserin basıldığı tarih düşünüldüğünde (1971) ayrıntılı grafiklerin, tabloların ve çizimlerin ele alınması eserin basıldığı zaman dilimi içinde okurlarına büyük bir işlevsellik sunduğunu söylenebilir. Pars Tuğlacı, eserini hazırlarken sözlüğün görsel unsurlarına fazlasıyla önem vermiştir. Kelimelerin daha iyi anlaşılması için önemli olan görselleri eserde üçe ayırmıştır:

#### 2.8.7.1. Renkli ve Siyah Beyaz Levhalar

Renkli ve siyah beyaz levhalar olarak adlandırılan bölümde, sanat akımları (gerçekçilik, izlenimcilik), hayvanlar (örümcekler, pul kanatlılar, evcil kediler), bayraklar, değerli taşlar ve teknik kelimeleri açıklayan renkli veya siyah beyaz fotoğraflara yer verilmiştir. Sözlükte (Pars Tuğlacı'nın kendi portresi hariç) 148 renkli ve siyah beyaz levhalar bulunmaktadır.

#### 2.8.7.2. Tablolar

Bu bölümde ağırlıklı olarak alfabelere (Çivi yazısı, Fenike alfabesi, İbrani alfabesi) ve ansiklopedik bilgilerin anlaşılması için çeşitli tablolara (Türk edebiyatı, dağlar, hayvanlar âlemi) yer verilmiştir. Sözlükte 39 tablo yer almaktadır.

İçindekiler bölümünde “ levhalar ve tablolar” belirtilmiş ve sıra numaraları verilerek okura kullanım kolaylığı sağlanması hedeflenmişse de sayfa numaraları verilmediği için istenilen amaca ulaşılamamıştır.

#### 2.8.7.3. Şekiller

Şekiller adı verilen bölümde madde başlarını açıklamaya yönelik ayrıntılı çizimler ve resimler yer almaktadır. Levhaların ve tabloların aksine şekillere içindekiler bölümünde verilmemesi, şekillerin kullanıcılar tarafından bulunmasını zorlaştırmaktadır. Şekiller ile ilgili karşılaşılan diğer bir sorun da şekillerin numaralandırılmasıyla ilgilidir. Sözlüğün 6.cildindeki son şekle baktığımızda “ Şekil- 611” ibaresi vardır fakat yapılan incelemede birçok şekle numara verilmediği ve toplamda 837 şekil olduğu görülmüştür. Ayrıntılı olarak düzenlenen şekillerde her unsur numaralandırılmış ve numaralandırılmış yere karşılık gelen kelimeler yazılmıştır, böylece şekiller üzerinden de kelimeler açıklanma yoluna gidilmiştir. Şekillerin konu alanı ise çok geniştir. Günlük hayatta karşılaşılabilecek (kaşık, oturma odası, piyano, restoran, okul gereçleri) kavramların yanında herkesçe anlaşılması daha zor olan teknik kelimeler (türbinli jet motoru, freze bıçakları, sekstans) şekillerle verilerek somutlaştırma yapılmıştır. Şekiller incelendiğinde dikkati çeken diğer bir konu, meslek tabirlerinin şekiller yoluyla ayrıntılı gösterilmesidir. Bu bağlamda eserde; arıcılık, ayakkabıcılık, berber, binicilik, dağcılık, diş hekimliği, elektrik tesisatı, fotoğrafçılık, heykeltıraş, itfaiye, kuyumcu, marangoz, sıhhi tesisat gibi farklı meslek dallarına ait jargonlar şekiller üzerinde de gösterilmiştir. Yine şekiller yoluyla Türk kültürüne ve ait unsurlara (eski Türk erkek ve kadın kıyafetleri, Türk oyma kaşık örnekleri, sadrazam, kapıcı kethüdası) yer verilmiştir.

### 2.8.8. Çapraz Gönderim

Çapraz gönderim, madde başının tanımlamasının bitiminde yer alan; oklarla, simgelerle ya da sözcük veya sözcük kısaltmalarıyla gösterilen ve sözlük kullanıcılarını ilgili başka madde başına yönlendiren bir yönerge (Aslan, 2015, s. 128). Diğer bir deyişle aynı sözcüğün farklı

yazımının sözlükte madde başı olarak ele alınmasıdır. İçeriğin tekrar edilmemesi için okuyucuyu sözlük içerisindeki diğer kelimeye yönlendirmektedir.

Eserde çapraz gönderim sık sık kullanılmıştır. Çapraz gönderim ok işareti ile gösterilmiştir. Sadece madde başlarında değil, madde içlerinde de madde başlarına çapraz gönderim yapılmıştır.

### Örnek

*nesh, i.* ➤ *Nesih*

*kabele, i.* ➤ *Kabal*

*metrik sistem, ➤ metre sistemi*

### 2.8.9. Dilbilgisel Ulamlar

Sözlük hazırlanırken dikkat edilmesi gereken diğer konu da madde başlarında, kelimelerin dilbilgisel ulamlarının gösterilmesidir. İncelediğimiz eserde dilbilgisel ulamların belirtildiğini görmekteyiz. Eserde; isimler (i.), birleşik kelimeler (b.), filler (f.), ünlemler (ü.), nesnesiz filler (nsz.), yansıma sözcükler (yns.) ile kısaltılmıştır.

### Örnek

*fayda, i.* Osm. < Ar. *fâide* 1. Bir iyiliğe kazanca yarayan şey, yararlık. [ İng. *Utility*; Fr. *Utilité*].

*göbeklenmek, nsz. f.* 1. Göbek bağlamak, karnı yağlanıp şişmanlamak. [ İng. *To become paunchy*; Fr. *Grossir le ventre*].

*otuzar, s.* Otuz sıfatının üleştirme şekli, otuzu bir arada: Otuzar kişilik gruplar.

*pat.küt, b.z.yans.* Sopa vb. bir şeyle veya elle üst üste vurmaya belirtmek için kullanılır: Sirtına pat küt vurmaya başladılar.

### 2.8.10. Deyim ve Atasözleri

Dilin, kültürün ve o dili kullananların düşünce dünyasını en güzel yansıtan atasözleri ve deyimlere eserde sıkça yer verilmiştir. Eserde atasözleri ve deyimler ayrı bir madde başı olarak verilmemiş, madde içlerinde açıklanmıştır.

### Örnek

*aba: deyim* (aba gibi, aba giymek),  *atasözü* (aba vakti yaba, yaba vakti aba)

*saat: deyim* (eşref saati, eşref saati gelmek, iyi saatte olsunlar, ölü saat, son saati yaklaşmak, saat başı, saat bu saat, saat gibi, saat on birde, saat on bir çubuğu çalmak, saat tamam, saat tutmak, saat vurmak)

### Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, Türkçenin ilk “Tıp Terimleri”, “İngilizce-Türkçe Ekonomi ve Hukuk Terimleri” sözlüğü gibi kült eserlere imza atmış ve yapıtlarıyla Türkçeye katkıda bulunmuş Tuğlacı’nın “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” adlı eseri incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda sözlüğün kapsadığı geniş kelime hazinesi ve derin bilgi kaynağından esinlenerek Okyanus ismi verilen eserin (Tuğlacı, 1971), 85 farklı kaynaktan yararlanılarak hazırlandığı, kullanım kolaylığı sağlaması açısından sözlüğün başlangıcında açıklamalar ve kılavuz bölümü yer aldığı

görülmektedir. Sözlük türleri açısından eser incelendiğinde “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” ün abecesel şekilde kelimededen anlama sıralandığı, tek dilli, ansiklopedik sözlük özelliği taşıdığı ve ortamına göre basılı, boyutuna göre ise standart olduğu, hepsi aynı dili kullanan okuryazar yetişkinlerin kod çözmesi amacıyla hazırlanmış bir sözlük olduğu tespit edilmiştir. Sözlüklerin en önemli işlevlerinden olan dili yansıtmak ve yaşatmak düsturu eserde örnek cümleler, ağız ve mahalli söyleyişler, deyimler, atasözleri ve argo tabirlere yer verilmesiyle kullanıcılara yansımıştır. Diğer yandan yazarın sözlüğü hazırlamadaki temel hedefi olan aydın okurlara yardımcı olabilmek amacına ulaşıldığını terimler, meslek tabirleri (jargonlar), bilimsel ve teknik kelimelerin fazlalığından ve bunları da içeren 180.000 civarında kelimenin Fransızca, İngilizce, Osmanlıca, Latince karşılıklarının verilmesiyle sağlandığı söylenebilir. İkillemeler, eş sesli ve türemiş sözcükler; fizik, kimya, matematik sembolleri; şehir, ülke, kişiler hakkındaki tanıtım bilgileri ansiklopedik sözlükte madde başı olarak kabul edilmiştir. Deyimler ve atasözlerinin, ayrı bir madde başı olarak değerlendirilmediği, madde içeriklerinde açıklandığı görülmektedir. Argo sözcüklerin bir kısmı madde başı olarak kabul edilmiş, bir kısmı madde içlerinde gösterilmiştir. Sözlükte kullanım etiketlerine oldukça geniş yer verilerek madde içeriklerinin zenginleştirilmesi sağlanmıştır. Madde içeriklerinde tanımlar, sözcüklerin okunuş, vurgu ve yazılış özellikleri, dil bilimsel ulamları, ses olayları, çapraz göndermeler, çizimler ve şekiller yer almıştır. “Okyanus Ansiklopedik Sözlük”te 148 renkli ve siyah beyaz levha, 39 tablo kullanıldığı, 611 adet olarak belirtilen şekillerin bazılarında numara verilmediği ve toplamda 837 adet şekil olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak geniş bir yaş aralığına hitap edecek biçimde çeşitli görsellerle desteklenmiş ve Türkçenin zenginliğini hissettiren örneklerle süslenmiş bu önemli eserin, yapılan çalışmada sözlükbilim ilkelerine uygun olarak hazırlandığı tespit edilmiştir. Tabii ki “Okyanus Ansiklopedik Sözlük” eksiksiz veya kusursuz bir eser değildir, bu kadar kapsamlı bir çalışmada var olan hataları da makul görmek gerekir. “Zira sözlük uzun bir çalışma sürecinin ürünüdür ve bu süreci kontrol etmek, onca karmaşık veriyi noksansız işlemek mümkün değildir.” (Baskın, 2017, s. 823). Eserde dizgiden kaynaklı biçimsel sorunlar göze çarpmaktadır. İplik dikiş kullanılarak ciltlenen eser, cilt yönünden dayanıklıdır ancak 60 gram saman kâğıt tercihi okumayı zorlaştırarak eserin kullanılabilirliğini azaltmıştır. 6 punto küçük harflerle basılan madde başları arasında yeteri kadar boşluk bırakılmaması aranılan kelimeyi bulmayı zorlaştırmaktadır. Diğer yandan eserde yazım ve numaralandırma hataları da bulunmaktadır. Rastlanan yanlışların bir kısmının o dönemdeki baskı ve mizanpaj işlerinin elle yapılmasından ve Tuğlacı'nın ekiple değil de bireysel çalışma anlayışından kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca eserde anlık oluşumsal sözcüklerin madde başı olarak kullanılması dilbilimsel açıdan olumsuz bir özellik olarak yorumlanabilir.

“Okyanus Ansiklopedik Sözlük” “Dîvânu Lugâti't-Türk” ile başlayan sözlükçülük çalışmalarındaki önemli kilometre taşlarından biridir. Zengin söz varlığı ile Türkçenin en kapsamlı eserlerinden biri olan bu sözlük aradan yıllar geçmesine rağmen değerini korumakta ve araştırmacılara hizmet etmeye devam etmektedir. Eserdeki eskiyen ansiklopedik bilgilerin güncellenerek eserin tekrar basılmasının ve elektronik ortama aktarılmasının Türk diline ve araştırmacılara katkı sağlayacağı söylenebilir.



### Kaynaklar

- Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktunç, H. (2008). *Büyük argo sözlüğü (Tanıklarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arslan, M. (2015). Argo nedir? *Türk Dili Dergisi*, 767/ 768, 196-221.
- Aslan, E. (2016). Türkçede Batı kökenli kelimeler sözlüğü üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 534-544.
- Aslan, E. (2017a). Sözlükbilimsel inceleme yöntemi: Eser-i Şevket örneği. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(30), 3570.
- Aslan, E. (2017b). “ Tarihi sözlük” terimi üzerine. Boz, E., Bozkurt, F., Doğru, F., Kamacı, D. , Aslan, E. ve Girişen, N. (Ed.), *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyum Bildiri Kitabı* içinde (s. 233-242). Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sözlükbilim Araştırma Merkezi.
- Bağdemir, A. (2013). Türkiye Türkçesi sözlüklerine verilen adlar üzerine. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 13(13), 39-65.
- Baskın, S. (2012). *Eş-Şüzürü’z-ZehbiyyeVe’l-Kitai’l-AhmediyyeFîl-Lugati’t-Türkiyye (Sözlükbilimsel Bir İnceleme)*. Doktora Tezi, Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baskın, S. (2014). Türkiye ve Dünyada sözlükbilimi: Tanımı, kapsamı ve diğer bilimlerle ilişkisi. *International Journal of Language Academy* 2(4), 445-457.
- Baskın, S. (2017). Sözlüklerde güvenilirlik: Türkçe sözlük’te ben, sen, o, biz, siz, onlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(2), 799-827.
- Bekdaş, M. (2017) Sözlük türlerinin tasnifi. *Route Educational and Social Science Journal Volume* 4(4), 52-59.
- Bergenholtz, H. ve Kaufmann, U. (1997). Terminography and lexicography. A critical survey of dictionaries from a single specialised field. *Hermes, Journal of Linguistics*, 18, 91-125.
- Bingöl, Z. (2005). Sözlük ve sözlükçülük üzerine bir araştırma. *Akademi Bakış Dergisi*, 9, 197-207.
- Böler, T. (2006). Türkçe Sözlük (TDK) ile Örnekleriyle Türkçe Sözlük’ü (MEB) karşılaştırma denemesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 101-118.
- Boz, E. (2015). Kullanıcı ile sözlük ilişkisi. *Erdem Dergisi*, 69, 41-52.
- Çiçek, A. (2009). Sözlük bilimi açısından Kâmûs-i Türkî üzerine bir inceleme. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 183-193.
- Ekmekciyan, H. (2006). *Pars Tuğlacı’nın 50 yıllık çok yönlü faaliyet kronolojisi*. İstanbul: Pars Yayın.
- Gökter Genç, B. (2018). *Tek Dilli Genel Sözlüklerde Tanım*. Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürlek, M. (2014). Türk sözlükçülüğünde bir dönem noktası: Misalli Büyük Türkçe Sözlük. *Turkish Studies*, 9(9), 1071-1090.
- İlhan, N. (2009). Sözlük hazırlama ilkeleri, çeşitleri ve özellikleri. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(4), 534-554.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography an Introduction*. London/ Newyork: Routhledge.

- Kahraman, M. (2016). Sözlükbilim kuram, ilke ve yöntemler üzerine. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(8), 3288-3312.
- Kartal, M. (2013). *Ahterî-i Kebîr ve Sözlükbilim Açısından Değeri*. Yüksek Lisans Tezi, Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kamacı Gencer, D. (2018). TDK Türkçe Sözlük'te eskimiş kullanım etiketi üzerine. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 232-240.
- Kültürel, Z. (2009). Sözlükbilimi açısından Dîvân ü Lugâti't-Türk. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (4) , 805-813.
- Kocaman, A. (1998). Dilbilim, sözlük, sözlükçülük. *Kebikeç*, 3(6), 111-113.
- Maclaren Ağbaba, G. (2007). *Türkçe Sözlüklerdeki tanımlarda eylemden türemiş sözcüklerin üye ve rol yapısının yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meral Türkmenoğlu, T. (2019). *Ahmet Vefik Paşa'nın Lehce-i Osmânî Adlı Sözlüğünün 1876 ve 1889 Tarihli Baskıları Üzerine Sözlükbilimsel Bir Değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, E. (2019). *Genel sözlük hazırlama süreci üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ölker, G. (2009). Rumca- Türkçe manzum sözlük Tuhfetü'l Uşşâk. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (4), 856-872.
- Sütçü, T. (2013). Türkçe sözlükçülük tarihinde Mütercim Âsım ve Kamus Tercümesi. *Tarih Okul Dergisi*, 6, 541-553.
- Tuğlacı, P. (1971). *Okyanus ansiklopedik sözlük*. İstanbul: Pars Yayınları.
- Usta, H. İ. (2006). Türkçe sözlük hazırlamada yöntem sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(1), 223-242.
- Ülkü, V. (1991). Yabancı Kelimeler-Yerlileşmiş Kelimeler ve Uluslararası Kelimeler. *Türk Dili Dergisi*, 476, 81-87.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yavuzarslan, P. (2004). Türk sözlükçülük geleneği açısından Osmanlı dönemi sözlükleri ve Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'si. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(2), 185-202.

### Online Kaynaklar

- Aslan, E. (2015). Sözlükleri oluşturan temel yapılar (Terim ve tanım denemeleri). [https://www.academia.edu/34681547/S%C3%B6zl%C3%BCkleri\\_Olu%C5%9Fturulan\\_Temel\\_Yap%C4%B1lar\\_Terim\\_ve\\_Tan%C4%B1m\\_Denemeleri](https://www.academia.edu/34681547/S%C3%B6zl%C3%BCkleri_Olu%C5%9Fturulan_Temel_Yap%C4%B1lar_Terim_ve_Tan%C4%B1m_Denemeleri) Erişim Tarihi: 24/03/2020
- Demircan, Ö, Erözden, A . (1994). Sözlük Kaynakçası. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 5, 323-357. <http://dad.boun.edu.tr/tr/issue/4536/290401> Erişim Tarihi: 5/11/2019
- [http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr\\_TR/default\\_tr/search/results?qu=ansiklopedik+s%C3%B6zl%C3%BCk&te=Erişim Tarihi: 15/10/2018](http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=ansiklopedik+s%C3%B6zl%C3%BCk&te=Erişim Tarihi: 15/10/2018)
- <https://kasif.mkutup.gov.tr/OpacArama.aspx?Ara=ansiklopedik%20s%C3%B6zl%C3%BCk&DtSrc=0&fld=-1&NvBar=0> Erişim Tarihi: 5/11/2019

### Extended Abstract

There are two types of dictionaries – philological and encyclopedic. They are an important reference resource in the process of perceiving, producing and translating the text. Encyclopedic dictionaries have an advantage over philological dictionaries in terms of the depth of the information they provide on the language and the general culture within the language. In this study, “Ocean Encyclopedic Dictionary” which was prepared by Pars Tuğlacı in 6 volumes in 1971 was examined by descriptive scanning method according to dictionary analysis principles which is an important branch of lexicography. In order to do so the importance of work, type, typesetting, sources used in the preparation of the dictionary, international words, slang words, usage tag and entries were analyzed based on the dictionary analysis principles discussed in different researches (Aslan, 2016; Aslan, 2017a; Baskin, 2012; Çiçek, 2009; Kahraman, 2016; Kartal, 2013; Kocaman, 1998; Kültüral, 2009; Maclaren -Ağbaba, 2007; Meral Türkmenoğlu, 2019; Ölker, 2009; Özcan, 2019; Usta, 2006; Yavuzarslan, 2004). Furthermore, the articles entries with a broader examination of the definitions of the words pronunciations, spelling, accent, origin of words, grammatical verbs, example sentences, synonyms and opposite meaning, cross references, drawings and pictures methodology subject to Maclaren- Ağbaba (2007, s.24), were examined.

“Ocean Encyclopedic Dictionary” is listed in alphabetical order monolingual, encyclopedic dictionary feature and is printed on paper in a standard size encountered at that time, and it is designed for literate adults to look up any given vocabulary. It can be assumed that the main aim of the author's dictionary is to help enlightened readers that the aim is to be provided by the terms, jargons, the excess of scientific and technical words, and about 180.000 words including French, English, Ottoman, and Latin. The author used the living Turkish language in his work and therefore did not include the Ottoman words which were not used anymore.

The most important property of “Ocean Encyclopedic Dictionary” is to be reflected to the users with the use of example sentences, oral and local utterances, idioms, proverbs and slang expressions. Duplicates, vowel and derived words; physics, chemistry, math symbols; information about cities, countries and people were accepted as entries in the encyclopedic dictionary. Idioms and proverbs were not considered as a separate entry. Some of the slang words were accepted as entry and some of them are shown in sub cluster. In the dictionary, usage labels are included in a wide range and enrichment of article contents is provided. The contents of the article included definitions, pronunciation, accent and spelling characteristics of words, grammatical knowledge, sound events, cross references, drawings and figures. In the “Ocean Encyclopedic Dictionary” there are 148 pictures, 39 tables and 837 figure.

As a result, it is supports that this significant dictionary designed by Tuğlacı (1971) which is prepared to target a wide range of people and supported with various pictures and ornamented with the richness of Turkish language is prepared according to lexicography principles. As a result, it was found that this is an important work which was supported with various visuals to appeal to a wide age range and adorned with examples showing the richness of Turkish, was prepared in accordance with the principles of lexicography. Of course, the “Ocean Encyclopedic Dictionary” is not a complete or thorough work so in the work, formal problems arising from typesetting are considerable. Of course the work is not perfect or flawless and it is reasonable to acknowledge there are problems with it. The fact that there is not enough space between the heads of the articles printed in 6 point small letters makes it difficult to find the word looked up. On the other hand, there are spelling and numbering errors in the work. It can be thought that some of the inaccuracies encountered were due to manual printing and layout works of that period and Tuğlacı's individual working understanding rather than with a team. The "Ocean Encyclopedic Dictionary" is one of the important milestones in the Turkish lexicography studies which was started with “Dîvânu Lugâti't-Türk. This dictionary, which is one of the most comprehensive works of Turkish with its rich vocabulary, maintains its value and continues to serve researchers even after years. It can be said that updating and reprinting the old encyclopedic information in the work and transferring it to the electronic environment will contribute to the Turkish language and researchers.